

دانشگاه تهران
دانشکده علوم اداری و مدیریت بازرگانی
تحقیقی پیرامون
نقش آموزش حرفه ای و تهیه نیروی انسانی ماهر در توسعه اقتصادی

پایان نامه فوق لیسانس
استاد راهنما آقای دکتر پرویز کیقبادی

هیئت داوران :

آقای دکتر پرویز کیقبادی - آقای دکتر رضا مقدم - آقای دکتر احمد کورس

تهیه و تنظیم از زهره قمی دانشجوی فوق لیسانس
رشته مدیریت مالی دانشکده علوم اداری و مدیریت
بازرگانی

آبان ماه ۲۰۳۵

۲۰۳۵، ۸، ۱۸

شماره

تاریخ

۱۱۳۷

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	<u>فصل اول : مقدمه :</u>
۱	هدف و منظور
۲	تعریف و بیان مسائل مورد بررسی
۱۰	حدود و محدودیتها
	<u>فصل دوم : منظور از توسعه اقتصادی و ارتباط آن با تهیه نیروی انسانی متخصص :</u>
۱۳	توسعه اقتصادی چیست؟
۱۴	عوامل موثر در توسعه اقتصادی
۱۷	توسعه اقتصادی و ارتباط آن با افزایش جمعیت
۲۲	اهمیت آموزش تخصصی و علمی
	<u>فصل سوم : کشورهای در حال توسعه و مشکل تربیت نیروی انسانی ماهر :</u>
۲۸	مشکلات موجود در راه تربیت نیروی انسانی متخصص
۳۹	مشکل بیکاری و رابطه آن با آموزش حرفه ای
	مشکلات موجود در راه برقراری سیاست اشتغال و بهره برداری از نیروی انسانی در
۵۴	کشورهای در حال توسعه
	<u>فصل چهارم : ایران و مشکل کمبود نیروی انسانی متخصص :</u>
۶۵	کمبود نیروی انسانی ماهر حساس ترین مشکل در اقتصاد ایران
۸۲	نقش نیروی انسانی متخصص در برنامه عمرانی پنجم کشور
۹۱	بررسی عامل انسانی در بخش کشتا وریزی
۹۵	بررسی عامل انسانی در بخش صنعت
۱۰۱	تحقیق در مورد کمبود نیروی انسانی و علل آن در واحد صنعتی پتروشیمی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل پنجم : چگونگی رفع مشکل کمبود نیروی انسانی متخصص در ایران :

۱۱۶	چگونگی آموزش حرفه ای در ایران
۱۲۱	طرق غلبه بر مسئله کمبود نیروی انسانی ماهر در ایران
۱۴۲	نتیجه و برداشت
۱۴۳	فهرست ماخذ

فهرست جداول

۱۹	تحول جمعیت در چند کشور (جدول شماره ۱)
۴۳	مجموع نفوس و نفوس فعال جهان (جدول شماره ۲)
۴۴	جمعیت کل و نرخهای فعالیت در کشورهای صنعتی و در حال توسعه (جدول ۳)
۴۶	نیروی کار بر حسب سن و جنس (جدول شماره ۴)
۴۹	تفکیک نیروی کار بر حسب بخشهای عمده فعالیت (جدول شماره ۵)
۵۱	نرخ بیکاری عمومی (جدول شماره ۶)
۶۸	تراکم جمعیت (جدول شماره ۷)
۷۳	فرضهای مرگ و میر برای هر دوره از پیش بینی (جدول شماره ۸)
۷۶	جمعیت کشور بر حسب دوره های پیش بینی (جدول شماره ۹)
۸۵	هدفهای آموزش و پرورش در برنامه پنجم کشور (جدول شماره ۱۰)
۸۹	آموزش فنی و تربیت حرفه ای در برنامه پنجم (جدول شماره ۱۱)
۹۰	توزیع دانشجویان در برنامه پنجم (جدول شماره ۱۲)

فصل اول

مقدمه

هدف و منظور

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

هدف از بررسی پیرامون مسئله نیروی انسانی متخصص و مشکلات مربوط به آن ، بدلیل

نقش سلسلی و موثری است که ابن عامل در توسعه اقتصادی ایفا می کند و امروزه مهمترین

بخش گفتگو های محافل اقتصادی را تشکیل می دهد .

در سرمایه گذاری های ملی ، اصول و سیاست اقتصادی بر این امر متوجه است که

در آمد و بهره هائی که از منابع ثروت و ذخائر طبیعی مملکت بدست می آید ، هرکدام در

جای خود و به نسبت احتیاجات جامعه و در راه خدمات موثر و ارزنده ، اصلاحات و انجام

برنامه های تولیدی و عمرانی و دیگر وظایفی که موجب ترقی و تعالی همه جانبه کشور است

به مصرف برسد و پایه های استواری در رشد اقتصادی و رفاه عمومی مملکت استقرار پیدا

کند . بدانگونه که آرمانهای بزرگ ملی نیز تحقق یابد .

با توسعه خدمات عمرانی و اقتصادی ، تهیه و تربیت نیروی فعال و سازنده انسانی

از مهمترین مسائلی است که در حسن اجرای برنامه ها و وظایف ملی افراد این مملکت نقشی

بسیار تعیین کننده دارد و بدون شك كوشش بخشهای خصوصی که در سرمایه گذاری خود

باید هدفهای ملی مشترك داشته باشند ، در تجهیز و افزایش این نیروها و بسط مراکز

و واحدهای پرورشی و علمی بسیار موثر است .

با توجه به آنچه گفته شد و نیاز چشمگیری که به مدیران ، کارکنان بصیر ،

مربیان ، کارشناسان و متخصصان آزموده در رشته های گوناگون داریم ، چنین بنظر میرسد

که واحدهای پرورشی ، پژوهشی ، تعلیماتی و کارآموزی های هنرستانی ، دانشکده های -

کشاوری صنعتی و آموزشگاههای وابسته به علوم تجربی و تولیدی باید برنامه های سازنده

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

قلمداد گردیده است • در این باره چنین آمده است که : در حالیکه کمبود نیروی انسانی متخصص بویژه متخصصان حرفه ای مانع اصلی رشد و توسعه بشمار میآید ، ضرورت داشتن مدرک تحصیلی بعنوان تنها شرط استخدام ، خود میتواند مشکل ساز باشد • زیرا ظرفیت دانشگاهها و مراکز علمی محدود است و توان تربیت افراد در سطوح بالا محدود تر ، از اینرو نباید تنها افرادی که مدرکی در دست دارند به بازار کار راه یابند • بحث پیرامون رابطه نیروی انسانی و توسعه اقتصادی در این فصل با مثالی از ژاپن و علل بالا بودن سطح بهره وری در آن کشور خاتمه می یابد •

در فصل بعد اساس بحث بر روی مسائل مربوط به کشورهای در حال توسعه از نظر تربیت نیروی انسانی ماهر ، قرار دارد • و مطالب زیر مورد بررسی قرار گرفته است :

طبقه بندی های مختلفی در مورد کشورهایی که مدارج عالی پیشرفت و توسعه اقتصادی را نپیموده اند صورت گرفته است ، و کلماتی چون توسعه نیافته ، عقب مانده ، فقیر ، در حال توسعه ، کم توسعه و کم تر توسعه یافته ، برای تعریف و تمیز آنها بکار رفته است • ولی در اکثر تعاریف میتوان واقعیت های مشترکی را در یافت از قبیل پائین بودن سطح درآمد سرانه و عقب ماندگی فنی اینگونه ممالک نسبت به کشورهای صنعتی و پیشرفته دنیا • که البته این نیز گاهی اوقات قابل تعمیم کلی نیست •

مشکلات کشورهای در حال توسعه را از نظر تربیت نیروی انسانی متخصص می توان به سه گروه تقسیم کرد :

۱ - صنعتی شدن کشورهای در حال رشد

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

۲ - نقش آموزش و تعلیم و تربیت در کشورهای در حال رشد

۳ - مشکلات کشورهای در حال رشد از نظر تامین کادر متخصص

در مورد اول میتوان گفت ، توسعه سریع و یکباره صنایع برای هر کشوری که مراحل اولیه رشد اقتصادی را طی میکند بی خطر نیست . بدین جهت نوع و حدود توسعه صنایع با مراحل رشد اقتصادی ارتباط دارد . در مراحل اولیه باید پیشرفت کثا ورزی و اصلاحات روستائی و خدمات اجتماعی و توسعه زیربنای اقتصادی مقدم شمرده شود ، تا شرایط لازم برای توسعه صنایع بوجود آید .

در مورد دوم باید متذکر شد که یکی از مشکلات بزرگ ممالک در حال توسعه در راه صنعتی شدن تبدیل کارگران روستائی به کارگران متخصص و ماهر می باشد . در این باره بالا بردن سطوح آموزش بعنوان اساسی ترین و مهمترین وسیله جهت مبارزه با این مشکل مورد توجه کلیه کشورها قرار گرفته است . در باره لزوم توسعه فرهنگ در کشورهای در حال توسعه شکی نیست ولی آنچه مهم است اینستکه ، مقصود از آموزش تنها باسواد کردن افراد نیست ، بلکه اشاعه علوم و فنون و ایجاد محیط مساهدی برای قبولاندن افکار و عقاید جدید و فراهم آوردن زمینه يك تحول عظیم فرهنگی و اجتماعی ، که تعلیم فنون و روشهای صنعتی و حرفه ای را در جهت رفع نیازمندیهای توسعه اقتصادی بهمراه دارد خواهد بود .

اما در باره مشکل سوم ، گزارش کارشناسان حاکی از آنست که مشکلات این کشورها - عبارتند از : کمبود افراد عالم و متخصص و انواع کادر فنی - عدم رضایت فارغ التحصیلان از اشتغال در مراکز تعلیم و تربیت - افزایش جمعیت - پائین بودن سطح حقوق و مزایای

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

تعلیم دهندگان و غیره •

در بخش دیگر راجع به مشکل بیکاری و رابطه آن با آموزش حرفه ای سخن به میان آمده است • در این باره بیکاری بصورت " بهره برداری کمتر از نیروی انسانی " تعریف شده و در مورد علل بروز آن مسائل اساسی زیر بررسی شده است :

۱ - رشد جمعیت و عدم تعادل بین افزایش جمعیت و مشاغل موجود

۲ - بیکاری و صنعتی شدن کشورهای در حال رشد

در مورد اول مشکل عظیم افزایش جمعیت و نیز ترکیب سنی آن و تقسیم بندی جمعیت از نظر فعال و غیر فعال، با توجه به آمار و جدا اول مختلف مورد بررسی قرار گرفته است • مسئله ای که به آن توجه بیشتر معطوف گردیده ترکیب نیروی کار و وجود تعداد قابل ملاحظه افراد کمتر از ۱۹ سال می باشد که در آینده نیروی کار را متورم خواهد ساخت • بدین لحاظ یافتن مشاغل پرفایده و مولد برای جوانان در کشورهای در حال توسعه یکی از مهمترین وظایف سازمان بین المللی کار و دیگر سازمانهای وابسته می باشد •

در مورد دوم باید متذکر شد که تغییراتی که در اثر صنعتی شدن در کشورهای رخ مید

منجر به دگرگونی هائی در بازار کار میگردد • این تغییرات متضمن بوجود آمدن انواع مشاغل

جدید و افزایش نسبی کارگران حرفه ای ماهر می باشد • عدم کفایت عرضه نیروی انسانی متخصصی که بواسطه نقص سیستم های آموزشی و کارآموزی، با تقاضا هم آهنگ نیست به کمبود منابع انسانی

مورد نیاز می انجامد و نیز چون پیدایش حرفه های جدید نیاز به مهارت های تازه دارد و

لازمه آن نیز آموزش است، لذا این تغییرات به بیکاری ساختمانی کشورهای کمک می کند •

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

راجع به بیکاری و رابطه آن با آموزش حرفه ای بایستی متذکر شد اتخاذ سیاست و تدابیر لازم در مقابل فشار روز افزون جمعیت و بیکاری ناشی از آن سهل و ساده نیست • هر قدر بخش صنایع توسعه پیدا کند به موازات آن سایر بخشها نیز گسترش می یابد و این خود تا حدی مشکل بیکاری را حل میکند ولی بعداً لازم خواهد شد که بازده کار در بخش صنایع با استفاده از تکنیک های جدید بالا رود و این خود نیاز به آموزه های نوین دارد که به همراه آن فراموش کردن روشهای کهنه که نیاز به نیروی کار بیشتری دارد پیش می آید و این خود مانع از بالا رفتن سطح اشتغال می گردد •

نی
در بخش دیگر مشکلات مربوط به برقرار همیاست اشتغال و بهره برداری از نیروی انسانی در کشورهای در حال توسعه مورد گفتگو قرار گرفته است • در این باره از مشکلاتی نظیر کمبود کمی و کیفی منابع انسانی متخصص ، نقائص سیستم آموزشی و مکانیسم بازار و نیروی کار ، ازدیاد جمعیت ، عدم کفایت وسایل آموزشی و تکنولوژی سخن به میان آمده است •

فصل چهارم اختصاص به بررسی مسئله کمبود نیروی انسانی در ایران دارد • در این قسمت نخست به بررسی تحول جمعیت در ایران پرداخته و سپس مشکلات مربوط به کمبود نیروی انسانی در ایران مورد گفتگو قرار گرفته است • در باره تحولات جمعیت میتوان گفت که بر اساس سرشماریهای سالهای ۱۳۳۵ و ۱۳۴۵ ، تراکم نسبی جمعیت ایران از ۱۲ نفر در کیلومتر مربع به ۱۶ نفر ترقی کرده و با توجه به اراضی زیر کشت تراکم بیولوژیک به ۳۶۵ نفر در کیلومتر مربع بالغ میگردد • موضوع شهرنشینی و درصد آن در تهران و استان مرکزی از مسائل مهمی است که در این بخش مورد بررسی قرار گرفته است •

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

از نظر ساختمان جمعیت بر حسب سن و جنس ، توزیع و تفکیک سنی جمعیت ایران نشان
 می دهد که این جمعیت رو به جوانی می رود و علت اصلی آن وجود با روری قوی و کاهش مرگ
 و میر است . همچنین بحثهایی در مورد افزایش طبیعی جمعیت ، امید زندگی ، فرضهای
 با روری در دوره پیش بینی جمعیت ، ساختمان سنی جمعیت و مقایسه آن با کشورهای پیشرفته
 صورت گرفته است و به این نتیجه رسیده است که لزوم برنامه ای جهت نجات جمعیت از این
 جوانی از ضروریات است .

در مورد مشکلات مربوط به کمبود نیروی انسانی در ایران که بخش دیگری را بخود
 اختصاص داده است میتوان گفت که : مشکلات اجتماعی ، نارسائی های اقدامات اجرایی ،
 مسائل اقتصادی عدم وجود برنامه جامع آموزشی و فقدان ارزشیابی و کنترل و عدم توجه به
 تحقیق در تصمیم گیری در صدر مسائل مورد بحث قرار گرفته اند .

در بخشی دیگر نقش نیروی انسانی متخصص در برنامه عمرانی پنجم کشور مورد بررسی
 و ارزیابی واقع شده است . نکاتی که در این برنامه حائز اهمیت است عبارت است از :
 ۱ - هدفهای اساسی ده ساله برنامه آموزش و پرورش (تعمیم کامل آموزش ابتدائی و
 ریشه کن کردن بیسوادی ، توسعه سریع آموزش فنی ، اصلاح نظام آموزشی کشور و اعمال
 نوآوری های لازم در نظام آموزشی)

۲ - سیاستها و خطی مشی کلی (اولویتها ، سیاستهای اداری و مدارك تحصیلی)

۳ - هدفها و برنامه های مشخص (آموزش کودکان ، آموزش ابتدائی ، آموزش بزرگسالان

آموزش راهنمایی تحصیلی ، آموزش متوسطه ، آموزش حرفه ای ، آموزش عالی)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

بررسی عامل انسانی در بخش کشاورزی از دیگر مطالب موردگفتگو می باشد • بخش کشاورزی با آهنگ محدود رشد مجبور است که قسمت مهمی از نیروی کار را جذب کند و شواهد امر نشان می دهد که این وضع روز بروز وخیم تر می شود • بیکاری ناشی از کم کاری که آنرا میتوان ناشی از رشد سریع جمعیت دانست ، مشکلات این بخش را پیچیده تر میسازد • بررسی مشکلات این بخش نمایانگر این موضوع است که باید بفرآیند تجهیز نیروی انسانی با توجه به ارزش کمی و کیفی ، و تربیت جمعیت فعال روستائی بود تا مسئله استقرار و توازن جمعیت روستائی انجام پذیرد • فرا خوانده شدن روستائیان اضافی از روستاها و جذب آنها به مراکز شهری و صنعتی هنگامی موثر است و برای اقتصاد مملکت مفید واقع خواهد شد که کارهای جدید از نوع کارهای تولیدی باشد •

بررسی عامل انسانی در بخش صنعت نیز نشان دهنده بسیاری از مشکلات در این بخش می باشد • در توسعه صنعتی کشور مسئله اشتغال امر بسیار مهمی است • رشد سریع طی سالهای اخیر ، دگرگونیهای اساسی در ترکیب اقتصادی و بخشهای تولیدی به همراه داشته است • افزایش نیروی انسانی باعث پیدایش مشکلات اشتغال میگردد و توسعه بخش صنایع با افزایش امکانات اشتغال که قادر به جذب کلیه افراد تازه وارد به بازار کار باشد همراه نبوده است • قسمت مهمی از مشکلات کاریابی فارغ التحصیلان کشور مستقیماً مربوط به توزیع نامناسب دانشجویان در رشته های تحصیلی مختلف است • تحقیق و بررسی عملی در صنایع ایران ، جلوگیری از افزایش بیکاری در بخش کشاورزی و بالا بردن امکانات آموزش حرفه ای ، شاید بتواند قدمی موثر در از میان برداشتن مشکل کمبود نیروی انسانی بخشهای مزبور باشد •

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

بررسی کمبود نیروی انسانی متخصص در واحد صنعتی پتروشیمی ایران، تحقیقی است که

توسط نگارنده صورت گرفته و نتایج آن بعنوان نمونه ای عملی ارائه گردیده است:

مشکلات اساسی این واحد صنعتی عبارتند از: گسترش سریع طرحهای پتروشیمی

(وجود ۱۸ پروژه عظیم در برنامه عمرانی پنجم) لزوم کادر فنی با سابقه - مشکلات

آموزش کادر مورد نیاز (کمبود مراکز تعلیم حرفه ای، کمبود متخصص آموزش دهنده، کمبود

وسایل آموزشی مدرن) کاهش نیروی انسانی متخصص و آموزش دیده (بدلیل اختلاف سطح دستمزد

در بخش عمومی و خصوصی، عدم وجود وسائل رفاهی) اطلاعات فنی - کمبود ظرفیت کارخانجات

جهت پذیرش کار آموز (تجهیزات مدرن، کمبود مسئول آموزش دهنده، مسئولیت متخصص -

کارخانه در قبال وظایف خود، کمبود فضا، ایمنی)

در باره طرق غلبه بر مشکلات مزبور مراتب زیر پیشنهاد شده است:

۱ - ایجاد مراکز کارآموزی عملی و حرفه ای

۲ - استفاده از دستگاههای *Simulations - Pilot plant*

۳ - کمک گرفتن از سایر موسسات

۴ - افزایش کادر موجود به دو برابر

۵ - ایجاد برنامه های آموزش پتروشیمی در مراکز آموزشی موجود

۶ - تامین متخصص آموزش دهنده (متخصص برای طرحریزی برنامه های آموزشی، متخصص برای تدریس)

فصل پنجم اختصاص به طرق غلبه بر مسئله کمبود نیروی انسانی در ایران دارد.

در بررسی پیرامون چگونگی آموزش حرفه ای در ایران به مسئله بیسوادی و اثر آن در کاهش

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

راندمان کار روستائیان و نیز طرح عظیم رشد ملی ایران حاوی يك برنامه آزمایشی پیشکار با بیسوادی اشاره شده است • سپس مسائل مربوط به کمیت و کیفیت هنرستانها و موسسات حرفه ای و فنی موجود و نقائص آنها پرداخته است • بالاخره بکار گرفتن سیاستهای لازم جهت غلبه بر مشکلات مربوطه مورد بحث قرار گرفته است •

ت
درخاتمه عوامل موثر در کاهش کمبود نیروی انسانی ماهر در ایران بصورت پیشنهادا

زیر ارائه گردیده است :

- ۱ - بکار گرفتن يك سیاست جمعیتی صحیح
- ۲ - بالا بردن کمیت و کیفیت آموزش
- ۳ - فراهم آوردن امکانات اشتغال برای جوانان
- ۴ - جلوگیری از فرار مغزها
- ۵ - بر طرف کردن بیکاری مخفی در روستاها
- ۶ - بالا بردن سطح اشتغال زنان
- ۷ - اشتغال معلولین
- ۸ - همکاری بخش عمومی و خصوصی در تامین منابع انسانی
- ۹ - استفاده از مدلها ی ریاضی در برنامه ریزی نیروی انسانی
- ۱۰ - هماهنگ کردن سیاستهای اقتصادی دولت

حدود و محدودیتها

*****

در تهیه و تنظیم این رساله از منابع موجود در کتابخانه ها و آمار و اطلاعات

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

در دسترس استفاده گردیده و به صاحب نظران و کارشناسان امر مراجعه شده است. لازم به یاد آوری است که بحث پیرامون هر يك از مسائل مربوط به كمبود نیروی انسانی ماهر بسیار وسیع بوده و احتیاج به زمانی طولانی دارد که بعلت محدود بودن زمان تهیه رساله و نیز محرمانه بودن بعضی اطلاعات و آمار و نیمه تمام بودن برنامه های آزمایشی در این باره، گنجاندن تمام آنها در این رساله مقدور نبود. ولی بهر حال سعی گردیده است مطالبی مفید در این مورد ارائه گردد.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

XXXX

فصل دوم

منظور از توسعه اقتصادی و ارتباط آن با تهیه
نیروی انسانی متخصص

منظور از توسعه اقتصادی و
چگونگی ارتباط آن با تهیه
نیروی انسانی متخصص
*****

برای پی بردن به اهمیت تهیه نیروی انسانی ماهر در توسعه اقتصادی ابتدا به شناخت توسعه اقتصادی و عوامل موثر در آن پرداخته و سپس اثر تربیت نیروی انسانی متخصص بعنوان یکی از پر اهمیت ترین عوامل توسعه اقتصادی مورد بحث قرار می گیرد :

توسعه اقتصادی چیست؟
*****

توسعه اقتصادی و رشد اقتصادی کلماتی هستند که در کلیه مباحث اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مکرراً و گوی می خورند و تعبیر و تفاسیر مختلف ولی نه چندان متفاوت و تا حدی متناسب با مباحث مورد نظر بسبب به این دو اصطلاح می شود. لوئیس^(۱) (W. A. Lewis) در کتاب "فرضیه رشد اقتصادی" می نویسد :

"موجبات رشد اقتصادی را، تلاش در صرفه جویی، انباشتن معلومات و گردآوری سرمایه تشکیل می دهد."

اتک (S. Enke)^(۲) در کتاب "اقتصاد برای توسعه" می گوید :

"رشد اقتصادی در واقع هنگامی تحقق می یابد که بازده هر ساعت نفر کار از طریق تامین بهداشت نیروی کار و آموزش آن افزایش یابد."

در تعریف توسعه اقتصادی نیز اختلاف نظرهای زیادی وجود دارد و این را میتوان

*****
Ramachandran und others, Role of Productivity in Asian (۲۰۱)
Economic Growth (Tokyo: J.P.O, 1960) P. 181

بدان سبب دانست که هر يك از دانشمندان بر حسب اهمیتی که برای یکی از عوامل موثر در توسعه اقتصادی قائل گشته تعریف خاصی از آن نموده است. بعنوان مثال فرانسوا پیر و (F. PERROUX) دانشمند معروف فرانسوی، توسعه اقتصادی را ناشی از تغییرات روحی و اجتماعی ملت یا قومی می داند که در نتیجه این تغییرات قدرت تولیدی سیستم اقتصادی پیوسته افزایش می یابد. در صورتیکه دانشمندان دیگر عواملی نظیر (سرمایه گذاری، نیروی انسانی و تکنولوژی، منابع طبیعی و غیره) را مبنای تعریف توسعه اقتصادی قرار داده اند. کلیه نویسندگان مسائل اقتصادی امروز سعی کرده اند فرقی بین توسعه اقتصادی و رشد اقتصادی قائل شوند. بدین ترتیب رشد اقتصادی را بمعنی "ازدیاد تولید" و "توسعه اقتصادی" را علاوه بر افزایش تولید شامل تغییرات فنی و سازمانی در چگونگی عمل تولید و یا به عبارت دیگر توسعه اقتصادی را مرحله پیشرفته تر از رشد اقتصادی تعریف کرده اند که کلیه دیگرگونی های اقتصادی يك کشور را در بر می گیرد.

آنچه مسلم است رشد اقتصادی لازمه توسعه اقتصادی است زیرا بدون رشد اقتصادی یا ازدیاد تولید، امکان توسعه اقتصادی محدود می گردد. بعنوان مثال يك کشور غنی مانند کویت توسعه نیافته بشمار می آید، چرا که بدلیل ازدیاد تولید نفت و عواید سرشار آن، کشوری است غنی و لی بازه نیروی انسانی در این کشور ناچیز است. از اینرو توسعه اقتصادی بدین معنی بکار می رود که علاوه بر ازدیاد تولید شرایط مساعدی در ساختمان اجتماعی و اقتصادی جامعه بوجود آمده باشد که مداومت رشد اقتصادی را تضمین کند.

*****

(۱) اقتداری، علی محمد، توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه (انتشارات دانشکده علوم

اداری و مدیریت بازرگانی دانشگاه تهران، ۱۳۵۰) ص ۳۶

عوامل موثر در توسعه اقتصادی

مهمترین عواملی را که در توسعه اقتصادی کشوری موثر است میتوان به صورت زیر

طبقه بندی نمود^(۱):

(۱) تنوع و فراوانی منابع طبیعی و زیر زمینی

(۲) وجود منابع کافی برای سرمایه گذاری مولد

(۳) کیفیت و کمیت نیروی انسانی

(۴) توسعه و بهبود مدیریت سازمانها عمومی و خصوصی

(۵) استفاده از فنون و روشهای جدید تولید و پیشرفت تکنولوژی

(۶) فرهنگ و موسسات اجتماعی

(۷) اتخاذ و اجرای سیاستهای اقتصادی صحیح داخلی و خارجی

توسعه اقتصادی را میتوان بر حسب هر یک از این عوامل مورد بررسی قرار داد، ولی

محور اصلی گفتگو در این مقال نقش نیروی انسانی در توسعه اقتصادی می باشد • کمیت و کیفیت

نیروی انسانی علاوه بر اینکه بعنوان يك عامل بسیار اساسی در توسعه اقتصادی مورد نظر

است هائیکار ناپذیر آن روی سایر عوامل توسعه اقتصادی نیز به اهمیت آن افزوده است •

انسان منشأ اصلی توسعه اقتصادی

*****

در هر عصر و زمان مرکز ثقل اقتصاد جهان بر مسائلی یا صنایع خاصی متکی بوده است

• بین سالهای ۱۸۵۰ و ۱۸۷۰ مرکز ثقل اقتصاد جای خود را از صنایعی که موجد انقلاب

*****

(۱) همان ماخذ صفحه قبل می ۵

صنعتی بودند یعنی صنایع ذغال و بخار و نساجی و ابزار ماشین به صنایعی جدید مثل فولاد برق و شیمی آلی و موتورهای با احتراق داخلی داد. و اکنون یعنی در صد سال بعد بایک تغییر شکل ناگهانی مواجهیم. این مسئله نه تنها از جهت تحول تکنولوژی جدید و متفاوتی قابل اهمیت است بلکه از نظر تفاوت‌های علمی و تغییرات و پذیرش‌های منطقی جوامع نیز در خور ملاحظه می‌باشد.

امروزه صنایع به تنهایی نمی‌توانند ماخذ اروپایی توسعه قرار گیرند، چه تورم و بحران و تحولات پولی و کمبود انرژی، همه و همه با سرعت می‌توانند بنیان صنایعی را که نکیه گاه توسعه بشمار می‌روند متزلزل سازند و بهمین جهت دانش و علم و شالوده‌های آموزشی بصورت معیار ارزیابی ظرفیت و قدرت اقتصادی کشورها درمی‌آید.

نیاز زمانه ما به انسان، انسان متفکر و برنامه ریز، طراح و تکنسین در رشته‌های متفاوت چنان است که هیچ فعالیت و یا تحول و جهشی بدون اثر وجودی افراخبره و دانای نمی‌تواند به وقوع پیوندد و به تدریج انسانها شکل واقعی سرمایه ملت‌ها را در جهان آیند بخود می‌گیرند.

پترو دراکر (Peter F. Drucker) در کتاب عصر^۱ تداوم (The Age of Discontinuity)

می‌گوید: (۱) در سال ۱۹۰۰ مبنای ارزیابی پیشرفت‌های اقتصادی را صنایع فولاد تشکیل میداد و بیشتر روی مهارت‌های جامعه نه دانش آن تکیه می‌شد، و در این سالها اگر کلیه مردمانی را که فقط به دانش خود متکی بودند از میان ملتی برمی‌داشتیم در اقتصاد آنها به ندرت

*****